

ב"ה, יום שישי כ"ו חשון תשפ"א
13 נובמבר 2020

לכבוד קהילת אוניברסיטת בר-אילן,

בצער רב אנו נפרדים מידיד אמת של אוניברסיטת בר-אילן, שותף לדרך ובמובנים רבים מאד, מודל של מנהיגות ומחשבה יהודית, הרב לורד פרופסור יונתן זקס ז"ל. מגדולי הפילוסופים היהודים בעת הזאת ומראשי המנהיגים הרוחניים בעולם. הרב זקס ביקש להשמיע את קולה של המסורת היהודית ואת התפיסה המוסרית של היהדות, מול אתגרי המאה העשרים ואחת: השותפות בין הזרמים היהודיים השונים, בעיות הסביבה ומשבר האקלים, מתחים פוליטיים וחברתיים המערערים את היציבות של האנושות, תוך בנייה של דיאלוג בין-דתי, ובין-תרבותי מעמיק ומשמעותי.

לפני שנתיים כשהתייצב הרב זקס לתת את ההרצאה השנתית במחשבת ישראל, הוא פתח את דבריו בדברי תודה שהיו גם מסר של אחריות ושליחות המופנית לאוניברסיטת בר-אילן: הישגיה המדעיים של בר-אילן ידועים בעולם כולו, ובכך שותפה היא למוסדות אקדמיים מובילים רבים. אולם, היכולת ליצור ממדים מרובים של זיקה בין "האונה הימנית של המוח ובין האונה השמאלית של המוח", זה הדבר שהופך את בר-אילן לאוניברסיטה מיוחדת במינה. דהיינו: היכולת לחבר בין לימודי החול ובין לימודי הקדש, בין המחקר המתקדם ביותר של מדעי היהדות, ובין המחקר המדעי פורץ הדרך. העולם האקדמי בפריחה, העולם הרבני בפריחה, התרבות הישראלית בפריחה – אך אין מי שמצליח לחבר וליצור קשרים בין העולמות השונים הללו. זהו התפקיד המרכזי שמוטל על אוניברסיטת בר-אילן, כלפי החברה הישראלית.

במובנים רבים קיים הרב זקס בחייו, בכתביו ובמנהיגותו את המודל היהודי המוסרי שאותו ביקש לפתח: מצד אחד, מחויבות גדולה לתרבות, להשכלה ולנאורות, מבלי לחשוש מפני האיום על הזהות הדתית שלו. מצד שני, מחויבות עמוקה לזהות היהודית והדתית, ולחשוב את האופן שבו היא משמיעה את קולה בפני העולם, ובאופן שבו היא מנהלת שיחה עם המנהיגות הפוליטית התרבותית והרוחנית של ימינו.

מתוך עולמו ואישיותו קבע לו הרב זקס סדרה של יעדים, אשר די בכל אחד מהם, בכדי לספק חיים שלמים מלאי משמעות: מחויבות רבנית המתמודדת עם האתגרים ההלכתיים והזהותיים של הקהילות היהודיות שהביאו אותו לכהונה כרב ראשי וכאב בית דין; השכלה מדעית מעמיקה, ושותפות לעולם האקדמי באנגליה ובארצות הברית; האחריות העמוקה לנהל דיאלוג פנימי וחיצוני, עם הגוונים והזרמים השונים של העם היהודי בעת הזאת, ועם מנהיגי הדתות השונות בעולם; הדרישה האולטימטיבית לחשבון נפש של הקיצוניות הדתית בעקבות המלחמות הגדולות והמשברים הגדולים; יצירה של השותפות הגדולה של הדת והמדע בחיפוש אחר משמעות; וכל אלו הצטרפו ביחד לבניית מושג חדש של אחריות, ולקריאה המוסרית של היהדות כלפי האנושות כולה.

הרב זקס קיבל על עצמו את האחריות הקשה הזאת, כשהוא מתייצב בפני מעגלים קטנים וגדולים של לומדים ולומדות, מנהיגים ואנשי החינוך. כשהוא מבקש לנהל דיאלוג של אמת בין הדתות, כשהוא קורא לכבד את השונות של הרחוקים והקרובים, כשהוא תובע להתמודד עם השאלות המוסריות, החברתיות והסביבתיות העומדות בפני האדם בעת הזאת.

בהרצאותיו הפומביות הרבות, בעשרים הספרים שחיבר, וגם בשיעורים שלימד ביקש הרב זקס לפנות אל מקורות החכמה של המסורת היהודית, ולהיות קשובים לחזון החברתי החשוב ביותר של האנושות. שראשיתו: "בתובנה המהפכנית שכל אדם באשר הוא אדם, בלי תלות בצבעו, בתרבותו ובמעמדו, עשוי בצלמו של אלוהים ובדמותו. על כך עומדת היהדות כולה, שאינה אלא פיתוח רחב היקף של החזון הזה לשם מימושו בחברה ובמערכתיה הכלכליות, הפוליטיות והסוציאליות".

אך מעבר למחויבות הכלל אנושית הזו ראה זקס מטלה מיוחדת ואתגר מיוחד ליהדות הפועלת בארץ. וכך, כשהוא מתייצב בפני אנשי בר-אילן אמר: מדינת ישראל היא מדינה שקמה מחזון, מחלום על חברה אוטופית. המחשבה על אפשרות הקמתה של המדינה, לזוהה בהרבה מאד חזונות שזכו להתגשם. אולם מאז הקמתה, היא מתקשה לחלום ולהציב חזון בפני החברה בישראל. המשימה של היהדות בעת הזאת, היא להחזיר אל הבמה את האפשרות של חזון יהודי – שיהיה גם לאומי וגם אוניברסלי.

Now is the time for a Jewish Renaissance

הופעת הספר "לרפא עולם שבור – החיים כקריאה לאחריות", במהדורה עברית משמחת אותי במיוחד, כך אמר, "מפני שהספר הזה שהופיע תחילה בבריטניה ובאמריקה, שייך בראש ובראשונה לעם ישראל ולמדינת ישראל. הסיבה לכך פשוטה: היהדות איננה רק דת. בראש מעייניה לא נמצאים היחסים שמנהל היחיד עם אלוהים בחדריה הפרטיים של נשמתו, מפעלה העיקרי של היהדות הוא אחר: בניית חברה על אדנים של צדק ומשפט, חסד ורחמים, כבוד הבריות וקדושת החיים. ויש רק מקום אחד שהדבר הזה יכול לקרות רק בו. לאורך כמעט ארבעת אלפים שונות היסטוריה, יהודים חיו בכל ארצות העולם, אבל רק באחת מהן בידיהם לבנות חברה: בארץ ישראל. זה המקום שהיהדות חיה בו לא רק בליבותיהם של הפרטים, אלא גם במרחב הציבורי, באזורים המשותפים של חיינו הקולקטיביים" (מתוך לרפא עולם שבור, עמ' VII).

אנו רואים בדבריו של הרב זקס הערכה ועידוד לעשייה האקדמית המחקרית שלנו, והבעת אמון באשר למקומה המיוחד של אוניברסיטת בר-אילן, בנוף המוסדות האקדמיים בישראל, ולמחויבותה לשאת באחריות כלפי החברה הישראלית בכללו.

בברכה,

פרופ' אריה צבן
נשיא האוניברסיטה

ניתן לצפות בהרצאה שנתן הרב זקס באוניברסיטת בר-אילן ביוני 2018